

THE RECEPTION OF MIRCEA ELIADE'S WORKS IN POLAND

Magdalena Filary, PhD Candidate, University of Craiova

Abstract: The translations of Eliade's literary works are another method to promote this writer in Poland. His books - translated into Polish and usually preceded by a preface - present the author and thus Eliade become known also as a historian of religion. In most Eastern European countries, Eliade was known only as author of literary works, at least until the abolition of the communist regime in these countries.

Although most of Eliade's literary works were written in Romanian, more translations from French or English were published in Poland. Among the Polish translations of Eliade's novels and short stories we can enumerate: "Wedding in the sky" (Nuntă în cer), trans. By Roman Florans, Ed. Czytelnik, 1977, "The Secret of Dr. Honigberger" (Secretul doctorului Honigberger), trans. by Ireneusz Kania, Ed. Wydawnictwo Literackie, 1983. „Dayan”, trad. Ireneusz Kania, "With the Gypsy Girls" (La țigănci), trans. by D. Bieńkowska, "Bengal Nights" (Maytrei); "The Captain's Daughter" (Fiica căpitanului), trans. by I. Harasimmowicz, "Twelve Thousand Head of Cattle" (Douăsprezece de mii de capete de vite), trans. by K. Jurczak.

In our paper, we would like to present how Eliade's literary works translated into Polish were perceived in Poland.

Keywords: Polish perception, novels, literary translations, historian of religion, Polish public

Operele literare ale lui Eliade s-au bucurat de un mare succes în Polonia, iar autorul a găsit mulți adepți în rândul cititorilor polonezi. Eliade fiind cunoscut la început mai degrabă ca filozof al religiilor, datorită publicațiilor literare a devenit cunoscut și ca scriitor. Promotorii operelor lui în Polonia sugerau că Eliade-scriitor este același Eliade-cercetător al religiilor, dar nu toată lumea a reușit să se convingă. Autorul a fost pentru mulți polonezi mai ales în perioada cenzurii, un om-simbol. Simbolul opoziționistului sau emigrantului, mentor pentru intelectualii independenți. De asemenea, multe teme comune legate de religie, cultură și literatură, mai ales din perioada romantismului sau a Tinerei Polonii (Młoda Polska)¹, au contribuit la publicarea operelor lui Eliade în Polonia.

Teoria mitului lui Eliade stă la baza recenziilor criticilor literari și culturali din Polonia, ajutându-i să înțeleagă anumite mituri naționale sau istorice.

Cartea *Secretul doctorului Honigberger* are la bază motive legate de istoria religiilor. În postfața cărții Ireneusz Kania² descrie modul în care este receptată această nuvelă, explicând totodată cititorului polonez că fabula acesteia constituie doar un fel de cadru în care autorul a introdus o descriere detaliată a unor tehnici yoga, care conduc la deținerea unor puteri supranaturale, în acest caz, puterea de a fi invizibil.

Kania se concentrează mai ales asupra finalului cărții, care conform părerii lui este destul de surprinzător și provoacă greutate în interpretare. Polonezul face referire la criticul

¹ *Tânără Polonie* – a fost o mișcare artistică modernistă, activă în literatura și muzica poloneză, activând aproximativ în perioada 1890-1914. Această mișcare era o opoziție estetică la ideea pozitivismului care a urmat după înfrângerea din 1863 a Insurecției poloneze din Ianuarie împotriva armatei de ocupație a Rusiei Imperiale. Tânără Polonie promova în artă tendințe de decadentă, neoromantism, simbolism, impresionism și *Art Nouveau*.

² *Ireneusz Kania* – traducător, poliglot și eseist polonez; a tradus romane, proză scurtă, jurnale ale lui Eliade, a fost pasionat de acest autor.

român Sorin Alexandrescu care vede în acesta un fel de truc literar care salvează în mod epic și artistic textul și elementul fantastic, introdus prin punerea sub semnul întrebării a tuturor evenimentelor prezentate. Kania atrage atenția cititorului asupra faptului în care naratorul într-un mod secret este pentru scurt timp parcă “tras înăuntru” în experimentele ontologice ale dr. Zerlendi, care încearcă să ajună în Shambala - o țară din rai, care reprezintă și motivul central al nuvelei - de acolo urmând a se veghea asupra sorții lumii.³

Eliade s-a stabilit din 1940 în străinătate (în anii 1946-1948 a predat la École des Hautes Etudes din Paris, și în 1957 a devenit șef al Catedrei de istoria religiilor de la Universitatea din Chicago). Spre deosebire de creația lui științifică, cea literară a fost scrisă numai în limba română. Într-un interviu acordat poetului Adrian Păunescu în ianuarie 1971, Eliade spune: “Cred că n-aș putea să scriu în altă limbă, cât de bine aș cunoaște limba respectivă. Literatura este o expresie totală a ființei umane, nu numai a conștientului, ci și a inconștientului. Este limba în care visezi, îți imaginezi, în care raționezi. N-aș crede că aș putea să scriu literatură în altă limbă decât în limba română.”⁴

Eliade scrie deci în limba țării în care s-a născut, unde a debutat la vârsta de 14 ani cu povestea fantastică “Cum am găsit piatra filozofală” și unde a terminat facultatea. În România, Eliade și-a conturat atitudinea intelectuală, mai ales sub influența lui Hașdeu, Iorga sau Pârvan; aici a publicat primele sale discursuri și polemici. Harasimowicz prezintă publicului polonez fascinația lui Eliade față de filozofia Orientului, excursiile lui în India, care au contribuit la crearea operelor ulterioare, apoi viața lui după întoarcerea din Orientul Îndepărtat. Imaginația artistică a lui Eliade ca scriitor, mai ales creator al prozei fantastice, capătă noi dimensiuni datorită preocupărilor sale ca om de știință, pasionat de practicile hinduismului, de tehnicile yoga, de shamanism, cosmologie, alchimie și mai ales de mituri, simboluri și magie, ca și de relația *sacrum-profanum*.⁵

Trebuie menționat că primele opere literare ale lui Eliade care au apărut în Polonia, în scurt timp după publicarea lor în România, au fost două nuvele fantastice *Fata căpitanului* și *La țigănci*. În explicația lui Harasimowicz, personajul principal din *Fata căpitanului* are trăsăturile eroilor din basmele populare, ea este aleasa idolilor cu puteri supranaturale. În nuvela *La țigănci* autorul a reușit să arate cum imaginile eroului din timpul real se intersectează cu cele din visele lui.

În postfața scrisă de criticul literar Lech Buderecki putem citi că proza lui Eliade a fost redescoperită în Polonia abia la sfârșitul anilor 60’ și, de asemenea, publicul polonez a fost fascinat din nou de operele lui Eliade, deoarece înainte de război Eliade a fost văzut mai ales ca scriitor de romane. Cu toate acestea, conform criticului polonez abia romanul *Isabel și apele diavolului* (*Isabel i woda diabła*, 1930) i-a adus un adevărat succes, atât în rândul criticilor, cât și în rândul publicului. La rândul său, *Maytrei* este o poveste cu multiple sensuri. La prima vedere cartea vorbește numai despre India și despre dragoste, relatând cazurile dr. Allan, dar în realitate, el este cel care scrie toată istoria, devenind principalul și singurul narator.

³ Postfață de I. Kania [în:] Mircea Eliade, *Tajemnica doktora Honigbergera*, Ed. Literackie Kraków-Wrocław, 1983, pp. 31-34.

⁴ Interviul inclus [în:] Adrian Păunescu, *Sub semnul întrebării*, Editura Cartea Românească, 1979.

⁵ *Cuvânt înainte* de I. Harasimowicz [în:] Mircea Eliade, *Maytrei*, Ed. Czytelnik, Varșovia 1988, pp. 2-17.

În Cuvântul înainte la *Maytrei* (cartea a apărut în Polonia în 1988), Irena Harasimowicz⁶ spune că romanul este o poveste de dragoste bazată pe detalii foarte intime din biografia lui Eliade, menționând faptul că autorul este și filozof al religiilor, inclusiv al celor orientale, mai ales al hinduismului, și totodată - antropolog, filozof al culturii, scriitor. În prezentarea persoanei lui Eliade, Harasimowicz îl citează și pe eseistul Sorin Alexandrescu care a spus despre Eliade că este “omul-legendă”.

Eliade este prezentat publicului polonez nu numai ca istoric al religiilor dar și ca un teoretician și observator care înregistrează sistematic faptele. Opera lui este cunoscută specialiștilor polonezi, dar și nespecialiștilor, entuziasmați de el. Proza științifică a lui Eliade este plină de vizionarism, profetism și paradox, ceea ce poate naște obiecții, dar întotdeauna trezește respectul pentru cunoștințele și grija manifestată de el pentru existența omului contemporan.

După cum menționează Harasimowicz în continuare, Eliade este cunoscut în toată lumea ca om de știință, dar mai puțin ca scriitor. Însuși Eliade spune despre el: “*mă consider autor al unei singure opere, compusă din romane, nuvele, piese teatrale, eseuri, lucrări istorice și filozofice, și mi se pare că mă poate cunoaște doar cel care a citit măcar ceva din fiecare gen al creației mele.*”

Până la urmă *Maitrey* a avut un mare succes în Polonia, fiind nu numai pe placul culturogilor, dar devenind popular și în rândul polonezilor care visau la excursii exotice.

În *Tinerețe fără de tinerețe*, Kania atrage atenția asupra faptului că referirile folclorice în această operă sunt foarte clare. După cum se știe scopul călătoriei eroului din acest gen de poveste se întâlnește des în toate culturile și tradițiile, și anume găsirea prîntesei, a elixirului nemuririi, a florii fermecate etc. Fiecare din aceste motive deschide în fața eroului accesul către o nouă și “perfectă” realitate. În același timp Eliade modifică și îmbogățește schema basmului. Dominic Matei după ce este lovit de fulger nu moare, ci dimpotrivă devine nemuritor. Astfel încât în *Tinerețe fără de tinerețe* putem regăsi ideile lui Eliade ca și ale omului de știință, însoțite de elemente autobiografice. Eliade a început să scrie această nuvelă când avea aproape 70 de ani. Aceasta a fost și pentru el un fel de călătorie în căutarea “timpului pierdut” și redescoperirea locurilor cunoscute din copilărie.⁷

Trebuie subliniat că dintre operele științifice ale lui Eliade apărute în Polonia cel mai ades se menționează următoarele: *Tratatul de istorie a religiilor* cu prefața lui Leszek Kołakowski⁸, culegerea de texte alese de Marcin Czerwiński *Sacrum-mit-istorie* și *Yoga: nemurire și libertate*. A mai apărut și o monografie importantă pentru științele umaniste poloneze, scrisă de Stanisław Tokarski, cu titlul: *Eliade și Orientul*”, care îl introduce pe cititorul polonez în bazele filozofiei lui Eliade.

Eliade este apreciat de tinerii filologi și critici nu numai ca un filozof și scriitor, ci ca unul care a avut curajul să studieze, să scrie, să tipărească și mai ales să se exprime într-o vreme în care acest lucru era foarte rar. El a încercat să apropie de publicul român, polonez sau din altă parte a Europei, cultura Orientului, cu toate tainele ei, cu misticul din ea, uneori chiar contopindu-se cu ea.

⁶ Irena Harasimowicz – traducător de beletristică.

⁷ Postfață de I. Kania [în:] Mircea Eliade, *Młodość stulatka*, Ed. Oficyna Literacka, Kraków, 1990, pp. 102-108.

⁸ Leszek Kołakowski – filozof, eseist și publicist polonez, preocupările lui se concentrează asupra istoriei filozofiei și istoriei ideilor.

De aceea, un adevărat intelectual, se va apleca cu curiozitate explicabilă asupra operei sale.

Bibliografie selectivă:

Eliade, Mircea, *Mlodość stulatka*, Editura Oficyna Literacka, Cracovia, 1990

Eliade, Mircea, *Tajemnica doktora Honigbergera*, Editura Litrarckie Kraków-Wrocław, 1983

Eliade, Mircea, *Majtreji*, Editura Czytelnik, Varşovia, 1988

Păunescu, Adrian, *Sub semnul întrebării*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1979

Rega Andrzej, *Człowiek w świecie symboli. Antropologia filozoficzna Mircei Eliadego*, Editura Nomos, Cracovia, 2001

Skarżyńska, Beata, *Mircea Eliade w Polsce. Recepcja religioznawczo-kulturowa*, Editura Neriton, Varşovia, 2009

Skowroński, Jarosław, *Przegląd Tygodniowy* 3 (1984) nr. 13.

Tokarski, Stanisław, *Eliade i Orient*, Editura Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, 1984